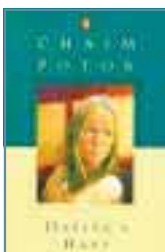

Christiane Jordheim Larsen (redaktør) | Guri Kulås | Sandra Lillebø
Olav Østrem | Olav Brostrup Müller | kultur@klassekampen.no

KULTUR & MEDIER

DE UTVALGTE:

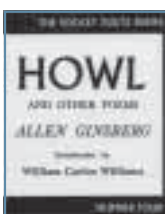
Jøder i Amerika

I **Davitas harpe** av Chaim Potok forteller ei lita jente en stor historie om borgerkrigen i Spania, framveksten av fascismen i Europa og amerikanske jøders interne konflikter. Davitas mor er jødisk immigrant, faren fra en kristen familie i Maine. Foreldrene har forlatt religionen til fordel for kommunismen, og jobber for å motvirke tidas politiske strømninger. Og mens krigen går sin gang, oppdager Davita langsomt sin jødiske arv.

Shalom Auslander skriver memoarer i ung alder i **Foreskins Lament**. Og hovedpersonen, ved siden av ham selv, er en gammeltestamentlig og tidvis rasende Gud. For Auslander har siden oppveksten i en streng liten jødisk by nord i staten New York, gjort sitt ytterste for å slippe unna Gud. Stikkende morsomt og hjerteskjærende alvorlig.

Allen Ginsberg ble født inn i en jødisk familie i Newark. I 1955 skrev han diktet **Howl**, i dag ansett som et av hovedverkene fra beat-generasjonen. Ginsberg løst seg fra reglene i poseien, for å la sin egen stemme slippe spontant til. Diktet ble til gjennom en lang prosess, og består av tre deler og en fotnote.

Katrine Ree Holmøy

OSLO: Jødisk museum i Oslo åpnet for publikum for en uke siden.

Åpningsutstillingen «Friheten vinnes ikke bare en gang» er ment å hedre poeten og aktivisten Henrik Wergeland. Calmeyers gate 15B. **SL**

INDERØY: I anledning Olav H. Hauges 100-årsjubileum, turnerer Riksteatret med forestillingen «Kom ikkje med heile sanningi».

I kveld kl. 19.30 spilles den på Inderøy kulturhus. **SL**

NOTERT:

Ideal i Saudi-Arabia?

Saudiarabiske kvinner ser opp til Oprah Winfrey. Det hevdes i alle fall av avisa New York Times, som har snakket med noen av dem. De har også belegg noe tilbake i tid: Da showet hennes først ble kringkastet på en Dubai-basert kanal, ble det i løpet av måneder det mest sette engelskspråklige program for kvinner under 25 år. – Noen ganger tror jeg hun er den eneste i verden som vet hva jeg føler, sier ett av intervjuobjektene i avisa.

Christiane Jordheim Larsen

– Tok inge

Var operastjernen Kirsten Flagstad nazist? Siden hun aldri tonet flagg, fikk samfunnet trekke konklusjonene, viser en ny biografi.

BØKER

Av Olav Østrem (tekst) og Tom Henning Bratlie (foto)

2. februar 1935 kommenterer den tidligere operastjernen Geraldine Farrar en radiooverføring av Wagners «Die Walküre» fra The Metropolitan Opera i New York. Da en norsk debutant entrer scenen og synger sin første strofe endrer stemningen seg: «En ny stjerne er født!» kringkaster en begeistret Farrar og det blaserte New Yorkpublikummet retter seg opp i stolene og eksploderer etter hvert i stormende jubel. Kirsten Flagstad har blitt en stjerne.

Drøye tolv år etter skal Flagstad atter opptre i New York, denne gang i Carnegie Hall. Også denne gang vekker den norske sangerinnen engasjement, men nå med motsatt fortegn. Demonstranter marsjerer utenfor med plakater og slagord som «Send Brünnhilde tilbake til Valhall!» kan høres. Spennet mellom disse episodene er det forfatteren Eve-Marie Lund fokuserer mest på i «La meg være i fred», den ferske biografien om Norges fremste operasanger Kirsten Flagstad.

Livet, ikke karrieren

Eve-Marie Lund er forfatter og oversetter og har med sin musikkbakgrunn tidligere jobbet ved Den Norske Opera. Når vi treffer henne i Operaen rett før den offisielle lanseringen, er hun nøye på hva hennes målsetting har vært:

– Jeg ville vise mennesket. Dette er boka om et liv, ikke om karrieren.

– Det er veldig mange som har sterke meninger om personen Flagstad og hennes karri-

Eve-Marie Lund

FAKTA:

Kirsten Flagstad (1895–1962):

- Debuterer som sopran på Nationaltheatret i 1913.
- I 1935 gjør hun en sensasjonell debut på Metropolitan i New York.
- Returnerer til Norge i 1941. Etter krigen blir hennes formue beslaglagt helt til 1950, blant annet fordi hennes mann Henry Johansen samarbeidet med tyskerne. Mannen dør 23. juni 1946.
- Eve-Marie Lund, som nå er ute med Flagstad-biografien «La meg være i fred», har operafaglig bakgrunn.

ere. Forventer du en skokk kreative lesere?

– Jeg kjenner operamiljøet meget godt fra innsiden og vet at krav vil bli stilt. Jeg vet også at mange er opptatt av å bevare et glansbilde av Kirsten Flagstad. Men da jeg begynte å jobbe med denne boka og forsket meg gjennom både gammelt og nytt materiale, sprakk den opprinnelige rammen. Alt fløt utover og det som lå igjen var et svært sammensatt menneske med store motsetninger.

Historien om Kirsten Flagstad er en av de mest spektakulære i Norgeshistorien. Operasangeren ble verdensstjerne gjennom sine Wagner-tolkinger i USA. Samtidig var hun gift med den velstående

«Kunstnere kan ikke isolere seg og si at de ikke har greie på annet enn kunst»

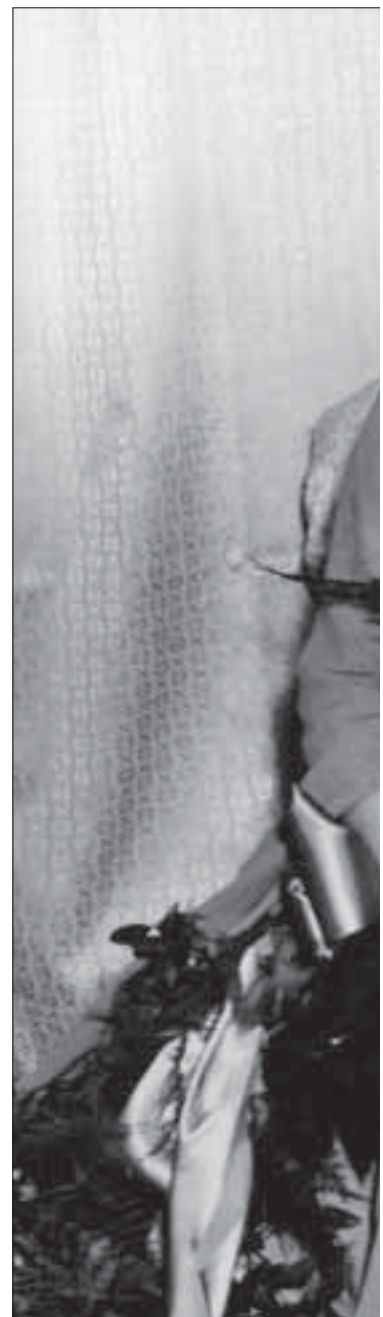
EVE MARIE LUND, BIOGRAF

forretningsmannen Henry Johansen. En mann som gjennom sitt samarbeid med tyskerne i krigsårene ble opphavsmann til betegnelsen brakkebaron og dermed en folkefiende da freden kom. Kirsten Flagstad hadde i motsetning til sin mann aldri vært NS-medlem, men mange andre tvilsomme manøvrer gjorde at også hun fikk gjennomgå i offentligheten.

Speiles mot samtiden

Flagstads hovedsynd var at hun i stedet for å bli i amerikansk eksil, valgte å dra tilbake til et okkupert Norge i 1941. Et valg Eve-Marie Lund i mange år har undret seg over: – Dette var uhørt, alle som kunne dro jo motsatt vei. Strabasiøst var det også; krysse Atlanteren i krigstid og dra gjennom okkupantens land.

– Du skriver at det var nok av folk som prøvde å få henne fra det. Hvordan argumenterte hun for sitt valg?

SUKSESS: I garderoben etter sin første fram-

– Hun svarte at politikk var noe hun ikke var interessert i. Men det er her jeg blir nysgjerrig. For hun hadde gjort suksess med musikk av Wagner, komponisten som var Hitlers foretrukne og som han ved flere anledninger utropte til «nasjonalsocialismens forgjenger». Tenkte hun aldri over den koblingen? Dessuten hørte hun om og møtte veldig mange jødiske musikere som enten var blitt svartelistet av nazistene eller som hadde forlatt Tyskland. Det er helt merkelig at hun som menneske ikke tok dette inn over seg. Derfor er dette en biografi som først og fremst søker å speile Flagstad mot sin samtid.

Wagner-skolen

Det var på starten av 30-tallet at Flagstads karriere tok av.

en klare valg

føring som Isolde, i Richard Wagners «Tristan & Isolde», 6. februar 1935 i New York.

FOTO: KIRSTEN FLAGSTADMUSEET

Da ble hun invitert til den bayerske byen Bayreuth der komponisten Richard Wagner levde sine siste år og hvor flere av hans operaer var blitt uroppført. Byen hadde seinere blitt senter for årlige Wagner-festspill og Flagstad opptrådte der i årene 1932–34. Samtidig kunne man i byen i stadig større grad merke nazistenes tilstedeværelse. For eksempel var Hitler selv der. Men før Flagstad ble dratt for dypt inn i den delen av Wagner-dyrkelsen, kom The Metropolitan Opera på banen og tilbød henne engasjement. I 1935 dro hun derfor til New York og suksessen kom umiddelbart. Eve-Marie Lund sier at det i dag er vanskelig å fatte hvor stor hun var:

– På alle måter var hun en

stor kunstner. Med en popularitet uten sidestykke. Alle kjente navnet hennes og da snakker jeg ikke bare om eliten.

– Suksessen varte i flere år, men så gjorde hun noen ulykkelige valg...

– I hvert fall ett. Etter invasjonen av Norge opptrådte hun i New York med både den tyske og den norske ambassadøren i salen. På programmet hadde hun kun tysk musikk. Et ikke akkurat gjennomtenkt repertoarvalg for å si det diplomatisk.

Nye kilder

Motstanden mot henne toppet seg da hun returnerte til Norge, og seinere ved etterkrigsoppgjøret mot mannen og hans sønn. Tidligere biografier har på mange måter gitt

ric. Men hva med Kirsten Flagstad selv, er hun reinvasket?

– Hennes Norges-retur kom i hvert fall som et resultat av en anmodning fra mannen som hun elsket høyt. Men samtidig vet vi at det var mange som aktivt tok stilling mot nazistene, noe Flagstad også kunne ha gjort.

– Har kunstnere større ansvar enn andre?

– Nei, men kunstnere kan heller ikke isolere seg og si at de ikke har greie på annet enn kunst. Nå opptrådte hun aldri for tyskerne, men jeg mener det var feil strategi å isolere seg og ikke være tydelig på sitt ståsted. Hun tok noen rare valg og tonet aldri flagg. Derfor ble det samfunnet rundt henne som fikk trekke konklusjonene. Når man nå ser tilbake så tenker jeg at hennes handlinger kan og må forklares og tilgis, men ikke unnskyldes.

«La meg være i fred» er den åttende i rekka av Flagstad-biografier og forfatteren sier at hun står på skuldrene til de foregående biografene. Men at hennes bidrag er en rekke nye kilder.

– Dagboka til stedatteren Kate Johansen utfordrer bildet av Flagstad som en medgjørlig og «alminnelig» kvinne, hun kunne også være lunefull og ha primadonnanykker. Dessuten har jeg snakket med Johansen-familiens etterkommere og fått tilgang til arkivene i Bayreuth og sykejournalen hennes.

Den fikk hun tilgang til så seint at den kun er med som et appendiks i biografien, men Lund tok sykejournalen med fordi den kan forklare litt av Flagstads mer ustadige oppførsel:

– Hun var jo syk helt fra 1930 av og tok medisiner som nok framkalte humørsvingninger. Det er litt av forklaringen på hennes skyggesider og det meget vanskelige forholdet til datteren Else. Et liv er ikke bare ensidig. Og fortsatt er det såpass mange hull at det garantert vil komme flere Flagstad-biografier.

olavo@klassekampen.no

BAYREUTH: Flagstad i Wagners rike. FOTO: WAGNER-STIFTELSEN, BAYREUTH.

Bjørn Simensen, operasjef

– Norges største

– Kirsten Flagstad er et magisk navn verden over. Det er en magi som kun sangere kan bli til del fordi de er det mest menneskelige av alle instrumenter. I dag er hun en gallionsfigur og en inspirasjonskilde.

– Hva med hennes forhold til sin samtid?

– Kunstnere har også et politisk og moralsk ansvar. Krigsårenes stemning er en sentral del av vår historie og derfor vil dette alltid være aktuelt.

Solveig Kringlebotn

– Unik klang

– Registeret hennes er fascinerende jevnt, en fyldig klang helt opp til de høyeste tonene.

– Hvilken betydning har hun for norske sangere?

– For meg var hun i utgangspunktet et gudebilde, men da jeg kom til Metropolitan og så hyllestene der, skjønte jeg straks hennes storhet. Hennes politiske valg er også interessant. Men dette er noe jeg først og fremst ser på som et norsk fenomen; i utlandet hører jeg aldri det.

Gunnar «Kjakan» Sønsteby

– Ingen nazist

– Hun var enorm. Det var derfor ambassadør Morgenstjerne ble fortørnet over hennes retur til Norge. Han mistet sitt store trumfkort og tilga henne aldri.

– Du traff henne selv...

– På Amerikabåten ble Flagstads kobling til nazistene diskutert og jeg tok henne i forsvar. Datteren overhørte dette og inviterte meg på besøk. På Standard Hotel traff jeg en operastjerne som var lei hele oppstyret og som derfor gråt.